

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
Фокіна Артема Сергійовича
«Суб'єктивна безпека як чинник ментального здоров'я особистості»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 "Психологія"

Актуальність теми дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів щодо своєї своєчасності. Війна перевела питання психологічної безпеки з категорії суто академічної в категорію практично невідкладної: масштаб травматизації населення, вимушеного переміщення і хронічної невизначеності робить дослідження суб'єктивного — а не лише об'єктивного — переживання безпеки одним із ключових напрямів сучасної вітчизняної психології. Автор слушно розводить об'єктивну наявність загрози і її суб'єктивну репрезентацію, спираючись на традицію когнітивно-феноменологічного розуміння стресу та вітчизняну традицію системного і саноцентричного підходів. Це методологічно грамотна й актуальна постановка проблеми, яка виправдовує дисертаційне дослідження такого масштабу. У межах академічної психології саме стан безпеки традиційно концептуалізується як базовий інструмент, що гарантує збереження та відновлення психологічного благополуччя особистості під впливом деструктивних чинників зовнішнього середовища.

В умовах воєнного стану провідним чинником відновлення внутрішньої рівноваги, успішної адаптації та перебудови ціннісно-смислової сфери стає активність самого суб'єкта, його індивідуальне сприйняття загрози та особистісні копінг-ресурси. Постійна загроза фізичному існуванню, макропсихотравматизація та руйнування звичних життєвих рутин роблять проблему суб'єктивної безпеки наріжною для розуміння психічної стійкості. За

умов хронічної нестабільності ментальне здоров'я виявляє себе як інтегральний, багатовимірний феномен, що поєднує в собі гнучкі копінг-стратегії, фундаментальні когнітивні переконання та глибинний потенціал самозбереження. Відтак, сучасна психологічна наука потребує зміни фокуса дослідження та розробки інноваційних саноцентричних підходів, які б дозволили вийти за межі суто кількісного вимірювання стресу й зосередитися на глибинних смислових структурах та індивідуальних механізмах життєстійкості людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в рамках наукової тематики кафедри диференціальної та спеціальної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Дослідження психологічного здоров'я особистості: саноцентричний підхід» (державний реєстраційний номер – 0122U000260) та наукової тематики кафедри психодіагностики та клінічної психології Одеського національного університету імені І.І. Мечникова «Системна модель психічного здоров'я особистості в умовах воєнних і поствоєнних викликів: психодіагностика, цифрові інструменти, клінічні прояви, адаптація та реабілітація» (державний реєстраційний номер – 0126U003633).

Тему дисертаційного дослідження було затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол №4 від 15 листопада 2022 року). Тему дисертаційного дослідження було змінено та затверджено Вченою радою Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (Протокол №5 від 19 листопада 2024 року).

Ступінь обґрунтованості положень і висновків дослідження.

Дисертація Фокіна А.С. вирізняється глибокою обґрунтованістю та чіткою внутрішньою логікою викладених результатів і підсумків. Поставлена на початку роботи мета, разом із відповідними завданнями, була повністю досягнута завдяки вдалому поєднанню загальнотеоретичних та вузькоспеціалізованих дослідницьких методів. Здобувач спирався на солідну джерельну базу, ґрунтовно проаналізувавши доробок як українських, так і

іноземних науковців. Усе це дає вагомі підстави стверджувати, що представлена праця є цілісним, завершеним науковим дослідженням, яке містить суттєву наукову новизну.

Перший розділ *«Теоретичні засади дослідження суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості»* являє собою добротний теоретичний огляд: автор послідовно розводить міждисциплінарні підходи до безпеки (соціологічний, правовий, безпекознавчий) і власне психологічний, аналізує зв'язок суб'єктивної безпеки з базисними переконаннями, копінг-поведінкою та стресовими реакціями. Огляд спирається на достатньо широке коло джерел і завершується змістовними висновками до розділу.

Другий розділ *«Організація і методи дослідження суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості»* описує методологічні засади, дослідницьку модель (сім підсистем: «Суб'єктивна безпека», «Суб'єктивні уявлення про безпеку», «Базисні переконання особистості», «Соціально-демографічні характеристики», «Копінг-стратегії», «Реакції на стрес», «Ментальне здоров'я особистості») та інструментарій. Позитивно оцінюю авторську адаптацію методики МНІ (Mental Health Inventory, C. Veit, J.E. Ware) — Індекс ментального здоров'я (ІМЗ-38): коефіцієнти надійності (α Кронбаха 0.81–0.95, Ω Макдональда 0.81–0.96) справді високі, а сама методика заповнює відчутну прогалину в україномовному психодіагностичному апараті.

Третій розділ *«Емпіричне дослідження суб'єктивної безпеки як чинника впливу у системі ментального здоров'я особистості»* представляє емпіричну верифікацію моделі через описову статистику, непараметричні порівняння підвбірок і моделювання структурними рівняннями (SEM) з побудовою понад десяти шляхових діаграм.

Практичне значення одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає у розробленні науково обґрунтованої моделі суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості, яка пройшла апробацію на експериментальній вибірці досліджуваних.

Результати проведеного теоретико-емпіричного дослідження в узагальненому вигляді інтегровано в освітній процес підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» Одеського національного університету імені І.І. Мечникова. Зокрема, отримані дані використовуються в рамках викладання освітніх компонентів «Психодіагностика», «Клінічна психологія», «Психологія стресу, копінг-поведінки та здоров'я особистості», «Психодіагностика особистості у кризових ситуаціях», «Методологія та організація наукових досліджень», «Методи, аналіз та презентація наукових досліджень» (акт про впровадження № 7/26 від 21.04.2026 р.).

Практичні результати дисертаційного дослідження та адаптована автором дисертації методика Індекс ментального здоров'я (ІМЗ 38) впроваджені в роботу громадської організації «Шлях Трансформації людини та суспільства» (акт впровадження № 6 від 18.05.2026р.), в роботу «Соціологічної асоціації України (САУ) Південно-Українське відділення» (акт впровадження №03/2026 від 18.05.2026 р.), в навчальний процес підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» Одеського Національного Економічного Університету (акт впровадження № 01-17/529 від 18.05.2026 р.).

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційного дослідження полягає у:

- створенні Моделі суб'єктивної безпеки як чинника ментального здоров'я особистості, що інтегрує наступні взаємопов'язані підсистеми: «Суб'єктивна безпека», «Суб'єктивні уявлення про безпеку», «Базисні переконання особистості», «Соціально-демографічні характеристики», «Копінг-стратегії», «Реакції на стрес» та «Ментальне здоров'я особистості»;

- здійсненні емпіричної верифікації розробленої моделі дослідження за допомогою структурного моделювання, що дозволила виявити вплив соціально-демографічних та індивідуально-психологічних характеристик на суб'єктивне відчуття безпеки і показники ментального здоров'я в межах саноцентричного підходу;

- виявленні ключових чинників, що формують суб'єктивну безпеку: фінансова стабільність, підтримка родини і друзів, якість соціальних зв'язків та відчуття збереження звичного укладу життя в умовах війни;

- адаптації та впровадженні україномовного варіанту методики МНІ (Mental Health Inventory), названого автором Індекс ментального здоров'я (ІМЗ-38), що відповідає культурно-лінгвістичному контексту дослідження в умовах війни.

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження представлено у 8 публікаціях, з яких 3 одноосібних статті у наукових фахових виданнях ДАК МОН України та 5 тез на науково-практичних конференціях. Публікації здобувача повною мірою висвітлюють основні наукові положення кваліфікаційної роботи. Порушень академічної доброчесності у публікаціях автора та його дисертації виявлено не було.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Позитивно оцінюючи актуальність проведеного дисертантом дослідження, наукову новизну, обґрунтованість і достовірність, належний теоретичний рівень і практичну значущість його результатів, слід висловити певні зауваження щодо окремих положень роботи, які носять дискусійний характер та потребують певних уточнень та додаткової аргументації автора:

1. У дисертації аргументовано роль базових переконань особистості як фундаменту для формування суб'єктивної безпеки. Водночас механізм деструкції цих переконань під прямим впливом травматичних подій війни потребує глибшої концептуалізації. Які саме базові переконання (за Р. Янофф-Бульман), за даними здобувача, виявилися найбільш уразливими та зазнали найбільшої трансформації у досліджуваній вибірці?
2. Автор якісно репрезентував медіаційні ефекти позитивного мислення та впевненості у собі між базовими переконаннями та стресовими реакціями. Проте психологічний інструментарій для

вимірювання власне «позитивного мислення» та його операціоналізація в контексті воєнних загроз викликає запитання. За допомогою яких саме шкал або субшкал методичного комплексу оцінювався цей медіатор і як автор розводить позитивне мислення з феноменом ілюзорного оптимізму?

3. Наукова новизна роботи полягає у розробці цілісної системної Моделі суб'єктивної безпеки за допомогою структурного моделювання. Водночас у висновках недостатньо чітко прописані обмеження застосування цієї моделі. Чи існують певні граничні умови (наприклад, гостра психічна травма або безпосереднє перебування в зоні бойових дій), за яких запропонована структурна модель втрачає свій прогностичний потенціал?

Зазначені зауваження носять характер побажань і не знижують загальної позитивної оцінки наукового дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії. Дисертація Фокіна Артема Сергійовича «Суб'єктивна безпека як чинник ментального здоров'я особистості» є самостійним, завершеним науковим дослідженням актуальної проблеми, виконаним на достатньому теоретичному та емпіричному рівні, з використанням адекватного статистичного апарату. За актуальністю, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням отриманих результатів, обґрунтованістю наукових висновків, їх достовірністю, якістю оформлення дисертація відповідає вимогам нормативних актів щодо дисертацій, зокрема «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 зі змінами внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 року та №502 від 19.05.2023 року, а її

автор Фокін Артем Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

В. о. декана факультету психології,
доктор психологічних наук,
професор, професор кафедри експериментальної
та прикладної психології Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
заслужений працівник освіти України,
член-кореспондент Національної
академії педагогічних наук України

Іван ДАНИЛЮК

ПІДПИС *Жилінська О.*
З А С В І Д Ч У Ю

ПРОРЕКТОР З НАУКОВОЇ РОБОТИ

Оксана ЖИЛІНСЬКА

